
Dr Slavica MAKSIC
Beograd

Naučni rad PEDAGOGIJA LX, 4, 2005. UDK: 371.16.3

MEĐUNARODNA REGULATIVA O PODRŠCI DAROVITIJ DECI KROZ OBRAZOVANJE

***Rezime:** Kontinuirana društvena briga za darovite među mladima obuhvata podršku razvoju njihovih talenata za koje postoji društveni interes i traži menjanje škole kako bi dozvolila ispoljavanje i razvoj kreativnosti od najmlađeg uzrasta. Društveni interes za darovite pojedince je jasan i teži maksimiziranju njihovog razvoja i angažovanja, dok je na individualnom planu mnogo kompleksnija situacija i više joj odgovara cilj optimalni razvoj i angažovanje talenata koje određeno dete ima. Analiza dokumenata koje su donele relevantne međunarodne institucije, kao što su Svetski savet za darovitu i talentovanu decu, Evropski savet i Evropska komisija u vezi sa darovitom decom i razvojem obrazovanja u prvoj deceniji trećeg milenijuma, potvrđuju postojanje dileme oko ovog pitanja. Preporuke se kreću od jasnog definisanja kategorije darovitih učenika i zahveta za posebnom obrazovnom podrškom za njih do zahteva za poboljšanjem kvaliteta obrazovne ponude za sve. Promene u našem obrazovanju prate opšte trendove tako što se podrška razvoju darovitih pojedinaca smešta u okvir pružanja podrške razvoju sposobnosti, talenata i kreativnosti svih učenika.*

***Ključne reči:** daroviti, obrazovanje, podrška, međunarodne organizacije, dokumenti.*

Podrška darovitim učenicima u školi

Pružanje odgovarajuće podrške darovitoj deci kroz njihovo formalno obrazovanje predstavlja značajan element u razvoju svih savremenih društava, s obzirom na činjenicu da su za taj razvoj od presudnog značaja ljudski resursi. Naučna polemika oko značaja i uloge škole u razvoju dečjih interesovanja, sposobnosti, talenata i kreativnosti traje duže od jednog veka. Diskusija se kreće u više pravaca, a mi ćemo izdvojiti nekoliko važnijih pitanja. Prvo pitanje je da li darovito dete sve svoje potencijale i sposobnosti sa kojima stiže u školu donosi na svet rođenjem ili postaje darovito, vežbajući ih na pravi način i u pravo vreme, a što treba škola da podrži i omogući? Sledeće pitanje odnosi se na to šta naslede i neposredno okruženje pružaju u vezi sa ispoljavanjem i razvojem talenata i kreativnosti, a šta se očekuje od škole: kapacitet, bazične sposobnosti i veštine, usmerenost, posvećenost, izdržljivost, poverenje u sebe, spremnost da se rizikuje ili nešto drugo? Poslednje konkretno pitanje jeste kako da škola omogući detetu da dođe u kontakt, prepozna i zavoli oblast i materijal kroz koji će se najbolje izraziti ili se ovaj »susret« dešava izvan škole?

Darovita deca će u školi biti tretirana u zavisnosti od toga kako određena sredina odgovori na postavljena pitanja. Strategije podrške i mogućnosti iskorišćavanja talenata i kreativnosti mladih određuju se u dokumentima pojedinih država i resornih ministarstava kojima se reguliše rad u školi, dok preporuke na širem planu nacionalnim ministarstvima prosvete upućuju međunarodne institucije koje planiraju i projektuju razvoj obrazovanja regionalno i globalno (kao što su Evropski savet, Evropska komisija, Svetska banka). Pravna regulativa koja zastupa i štiti interese darovitih pojedinaca potvrđuje njihov društveni značaj za određenu sredinu s jedne strane, a sa druge ukazuje na mogućnosti koje stoje na raspolaganju zainteresovanima. Razmatranje školske regulative, dokumenata i preporuka relevantnih institucija o obrazovanju darovite dece ukazuje na perspektive njihovog razvoja i mogućnosti da kasnije oni svojim radom doprinesu razvoju sredine u kojoj žive. Zato je potrebno proučavanje pravnih aspekata podrške kategoriji darovitih učenika. Drugi uslovi, kao što su materijalni i finansijski, određiće kvalitet planirane podrške i meru u kojoj će društvo iskoristiti uspešno obučene kadrove (na primer, obezbeđivanjem radnih mesta na kojima će njihova kreativnost doći do izražaja).

Osnovu školske regulative predstavljaju zvanične definicije samog fenomena. Za potrebe ovoga rada navešćemo jednu od prvih definicija darovitosti, koja je široko korišćena i još uvek u upotrebi (Meriland, 1972, prema: Kitano & Kirby, 1986). Prema ovoj definiciji, darovita i talentovana deca jesu ona koja identifikuju stručno kvalifikovane osobe na osnovu dečjih izuzetnih sposobnosti za postignuće visokog novoa. Deca koja su sposobna za visoko postignuće jesu ona koja pokazuju potencijalnu sposobnost u jednoj od sledećih oblasti: opšte in-

telektualne sposobnosti (visoka inteligencija); posebne školske sposobnosti (visoka sposobnost u oblastima kao što su matematika, prirodne nauke, književnost, strani jezici); kreativno i produktivno mišljenje (visoke sposobnosti za otkrivanje novih, velikih ili brojnih ideja); sposobnost vođenja (visoka sposobnost angažovanja drugih osoba na postizanju zajedničkih ciljeva); vizuelne i izvođačke umetnosti (veliki talenat za slikanje, vajarstvo, pozorište, igru, muziku i druge umetnosti) i psihomotorne sposobnosti (visoka sposobnost u atletici, mehanici, ili drugim oblastima veština koje traže finu i grubu motornu koordinaciju). Ova deca zahtevaju različite obrazovne programe i službe, pored onih koje normalno pruža redovni školski program, da bi mogla da daju doprinose koji su od značaja za društvo i njih same.

Obrazovna podrška za darovite učenike javlja se mnogo pre zvanično usvojenih definicija i sistemskih rešenja na nivou pojedinih država. Realni društveni problemi, kao što su ratovi, nedostatak kvalifikovane radne snage, potreba za visokoobrazovanim stručnjacima u određenoj oblasti i kreativnim rešenjima postojećih pitanja motivisali su pojedine sredine da više ili manje organizovano podrže darovite pojedince. U početku, podrška je obezbeđivana za pojedine kategorije, na primer učenike koji već imaju određene sposobnosti, decu čije porodice imaju finansijske i materijalne uslove za posebnu podršku, ili one čija znanja su potrebna u datom vremenu za određeni društveni ili državni projekat. Sa razvojem savremenog društva i škole kao glavnog nosioca prosvetavanja i kulture, povećavaju se zahtevi da se podrška koju su dobijali pojedini učenici proširi na što je moguće veći broj učenika. Dakle, društveni interes za darovite pojedince i njihova kreativna dela pokreće posebnu obrazovnu podršku u školi. Ova podrška ugrađuje se u strategiju razvoja određenog društva, čime postaje obaveza.

Konkretno, posebna podrška za darovite učenike u školi sprovodi se kao izdvajanje, ubrzavanje i obogaćivanje. Potpuno izdvajanje darovitih učenika i njihovo uključivanje u druge programe (formiranje posebnih odeljenja i škola) i ubrzano školovanje koriste se u slučajevima kada je očigledno da deca imaju znatno više sposobnosti i znanja od svojih vršnjaka iz odeljenja i kada se pojavljuju ozbiljni problemi u njihovom školskom radu u ponašanju. Drugi pristup u radu sa darovitim učenicima predstavlja obogaćivanje koje podrazumeva njihovo zadržavanje u običnoj školi, sa povremenim i kraćim izdvajanjem. Obogaćivanje obuhvata oblikovanje raznih dodatnih aktivnosti i sadržaja koji se nastavljaju na regularni kurikulum, tako što ga proširuju, produbljuju i izvode umesto redovnih obaveza učenika ili u njihovo slobodno vreme. Danas je upravo obogaćivanje najpoželjniji i najrašireniji oblik podrške za darovite učenike, dok se izdvajanje i ubrzavanje znatno ređe preporučuju i koriste. Ispitivanja efekata različitih oblika rada sa darovitim učenicima ukazuju da najproduktivniju podršku predstavlja kombinovanje ubrzavanja za obogaćivanjem (Maksić, 1998).

Propisi i preporuke o obrazovanju darovitih mladih u svetu

Početak organizovane brige za darovite na međunarodnom planu može se smatrati osnivanje Svetskog saveta za darovitu i talentovanu decu (Đorđević i Maksić, 2005). Svetski savet za darovitu i talentovanu decu (1977) okuplja zainteresovane stručnjake i praktičare, a njegove osnovne aktivnosti jesu: radi na stvaranju klime prihvatanja da su darovita deca vredna globalna imovina, bez obzira na to da li imaju neki fizički hendikep, dolaze iz siromašne sredine ili zemlje u razvoju; inicira, vodi i podržava istraživanja o prirodi darovitosti, talenta, kreativnosti, obrazovanja i razvoja darovite dece; radi na širenju nalaza istraživanja i stvaranju baze podataka za svoje članove i istraživače; uspostavlja sredstva za kontinuiranu svetsku razmenu ideja, iskustva, nastavnih metoda i tehnika obuke koji su relevantni za darovitu i talentovanu decu; vrši pritisak na vlade da prepoznaju darovitu decu kao kategoriju koja zahteva posebnu pažnju u regularnom obrazovnom programu i saraduje sa nacionalnim i drugim organizacijama za darovitu i talentovanu decu koja imaju iste ciljeve; oblikuje aktivnosti koje će povezati darovitu i talentovanu decu širom sveta; ohrabruje obrazovanje u okviru porodice i podršku koja će podržati sve dečje potencijale.

Osnivanje Svetskog saveta za darovitu i talentovanu decu prati osnivanje sličnih međunarodnih organizacija koje okupljaju članstvo sa manje teritorije. U narednoj deceniji počinju sa radom dve evropske organizacije koje su zainteresovane za darovitu decu i njihov razvoj: Evropski savet za visoke sposobnosti (osnovan 1987. godine u Holandiji) i Eurotalent (osnovan 1988. godine u Francuskoj) koji uspevaju da dobiju savetodavnu ulogu u Savetu Evrope. U celini, osnivanje regionalnih internacionalnih i nacionalnih saveza za pružanje podrške darovitoj deci i mladima u procesu obrazovanja i šire ima za cilj proučavanje i bolje upoznavanje prirode darovitosti i stvaranje uslova za razvoj talenata i kreativnosti još u periodu detinjstva i mladosti. Ove organizacije sprovode svoju misiju tako što organizuju skupove, izvode istraživanja, objavljuju knjige, izdaju časopise i novine. Ove organizacije takođe vrše društveni uticaj kroz međunarodne institucije u cilju stvaranja standarda za opštiju podršku ljudskim talentima i kreativnosti. Na primer, pod uticajem Evropskog saveta za visoke sposobnosti i Eurotalenta Evropski savet podržava naučni skup o obrazovanju darovitih i donosi određene preporuke o podršci darovitim mladima u Evropi.

Sudeći prema aktivnostima zainteresovanih institucija i organizacija, poslednja decenija dvadesetog veka bila je veliki izazov za definisanje odnosa prema darovitoj deci i njihovom školovanju u svetu. Grupa naučnika, praktičara i drugih stručnjaka koji učestvuju u pravljenju školske regulative sastala se na Konferenciji u Beču (1991) i sačinila predlog dokumenta *Kvalitet i jednakost u razvoju ljudskih potencijala* koji je potom, kao svoj program rada, usvojio Svetski savet za darovitu i talentovanu decu. U ovom dokumentu iskazan je stav da

obrazovanje i razvoj nastavnika imaju najveći prioritet u davanju odgovarajuće procene i razvoja raznovrsnosti sposobnosti; multikulturalna i saradnička istraživanja darovitih talentovanih ocenjena su kao zajednička globalna briga. Planirani sistem globalne komunikacije i širenja informacija jeste osnova svetske organizacije. Potrebne su nove paradigme u istraživanju, nastavi, u materijalnim i tehnološkim resursima i primeni. Ekonomska i politička podrška može se aktivirati stvaranjem zajedničke, globalne, nacionalne i lokalne regulative. Zaključeno je da globalno obrazovanje odlikava usmerenost na globalno koje postaje osnova rada Svetskog saveta za darovitu decu.

Iste godine predstavnici većine evropskih zemalja okupili su se u Holandiji na *Konferenciji o obrazovnoj podršci za darovitu decu i mlade u Evropi*. Kako je skup organizovan pod pokroviteljstvom Evropskog saveta, njegovi zaključci i preporuke mogu se smatrati prvim značajnim međunarodnim dokumentom o obrazovnoj podršci za daroviti podmladak u Evropi (Council of Europe, 1991). Učesnici skupa preporučili su da se individualne razlike među ljudima priznaju zakonom u državama članicama kao njihova ljudska prava. Učesnici skupa saglasili su se da daroviti pojedinci imaju potrebu za adekvatnim obrazovnim mogućnostima kako bi u potpunosti razvili potencijale koje imaju. Sledeći zaključak bio je da je potrebno da se posveti posebna pažnja darovitim ženama zbog njihove neravnopravne pozicije u odnosu na muškarce u društvu, posebno u sferi rada i obrazovanja. Istaknuto je da je poželjno da se briga za darovite i talentovane na mlađim uzrastima organizuje u okviru regularnog školskog sistema kroz fleksibilan kurikulum, unutrašnju diferencijaciju i obogaćujuće aktivnosti. Ocenjeno je da postoji velika potreba za razvojem odgovarajućih obogaćujućih aktivnosti, posebnih kurikuluma i materijala namenjenih radu sa darovitim učenicima u školi.

Dalje, prema uverenju učesnika evropske konferencije, za pružanje odgovarajuće obrazovne podrške darovitimama najvažnija je adekvatna i efikasna obuka nastavnika u kojoj diferencijacija u korist darovitih treba da bude jezgro svih kurseva za inicijalnu obuku nastavnika, kao i da se obezbede dodatni programi za stručno usavršavanje nastavnika uz rad. Ubrzano školovanje darovitih učenika preko ranijeg polaska u školu i preskakanjem razreda prihvatljivo je u pojedinačnim slučajevima kada nema pogodnijih mera i ako se za ubrzavanje opredele škola, roditelji i dete. Posebne škole i odeljenja dopustivi su u slučaju posebnih talenata, kao što su talenat za muziku i druge izvođačke umetnosti. Potrebno je da se podstiču fundamentalna istraživanja o visokim sposobnostima, talentima i kreativnosti, jer čine neophodnu osnovu za primenjena istraživanja. Primenjena istraživanja naročito su potrebna u oblasti utvrđivanja strategija za identifikovanje i podrške za darovite čiji rezultati treba više da se koriste u obuci nastavnika. Najzad, treba ohrabrivati stvaranje i rad organizacija roditelja i drugih privatnih inicijativa u korist darovitih.

Nekoliko godina kasnije, obrazovna podrška darovitim učenicima i studentima stiže na dnevni red Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, koja donosi *Uredbu* sa preporukama o tretmanu darovitih pojedinaca i potrebi da se podrže u toku školovanja (Council of Europe Recommendations, 1996). Skupština ovom uredbom potvrđuje da je obrazovanje osnovno ljudsko pravo i izražava uverenje da bi trebalo, u meri u kojoj je to moguće, da se obrazovanje oblikuje tako da odgovara svakom pojedincu koji se u njega uključuje. Iz praktičnih razloga obrazovni sistemi moraju da funkcionišu tako da pružaju adekvatno obrazovanje većini dece, ali će uvek biti dece sa posebnim potrebama za koju moraju da se prave posebni aranžmani. Visokodarovita deca predstavljaju jednu takvu grupu. Darovita deca treba da imaju koristi od odgovarajućih uslova koji će im dozvoliti da razviju svoje sposobnosti u potpunosti, za svoju dobrobit, kao i na dobrobit celog društva. Nijedna zemlja ne može da dozvoli gubitak talenta koji predstavlja gubitak ljudskih resursa ukoliko ne identifikuje u pravo vreme bilo koji intelektualni ili drugi potencijal. Za ove svrhe potrebna su adekvatna oruđa. Posebna obrazovna podrška ne sme, međutim, ni na koji način da da prednost jednoj grupi dece a na štetu drugih.

Skupština preporučuje da Komitet ministara zatraži od kompetentnih autoriteta u državama članicama da potpišu Evropsku kulturnu konvenciju kojom će se obavezati da će kroz svoju obrazovnu politiku sprovoditi aktivnosti podrške razvoju dečjih talenata i kreativnosti i to najpre tako što će kroz pozitivne propise i zakonodavstvo prihvatiti i poštovati individualne razlike. Visoko darovita deca, kao i druge kategorije dece, imaju potrebu za adekvatnim obrazovnim mogućnostima da bi razvili svoj ukupni potencijal. Bazična istraživanja u oblasti darovitosti i talenta i primenjena istraživanja (na primer da bi se poboljšale identifikacione procedure) treba da se izvode paralelno. Istraživanja o »mehanizmima« uspeha mogu pomoći u savladavanju problema školskog neuspeha. U međuvremenu, programi za stručno usavršavanje nastavnika uz rad treba da uključe strategije za identifikovanje učenika visokih sposobnosti i onih sa posebnim talentima. Informacije o darovitoj deci treba da budu dostupne svima koji rade sa njima, kao što su nastavnici, roditelji, lekari, socijalni radnici i mistarstva prosvete.

Uredba dalje precizira da bi bilo poželjno da se podrška za posebno darovitu decu u određenom predmetu sprovede u okviru regularnog školskog sistema, počev od predškolskog obrazovanja. Fleksibilni kurikulumi, više mobilnosti, obogaćujući dopunski materijali, audio-vizuelna sredstva i projektno-orijentisani nastavni stilovi jesu načini i tehnike koji će podržati razvoj sve dece, bez obzira na to koliko su darovita, i omogućiti utvrđivanje posebnih potreba na što je moguće ranijem uzrastu. Regularni školski sistem treba učiniti dovoljno fleksibilnim da omogući zadovoljavanje potreba učenika sa visokim postignućem i talentovanih učenika. Svaka posebna podrška za visokodarovite i talentovane učenike

treba da se sprovodi u diskreciji, da bi se izbegla opasnost od etiketiranja sa svim njenim nepoželjnim posledicama po društvo. Potrebno je da se pojam darovitost bliže objasni operacionalizacijom kako bi bio prihvatljiv i razumljiv u različitim jezicima. Stoga Skupština preporučuje Komitetu ministara da razmotri mogućnost osnivanja jednog *ad hoc* komiteta u te svrhe, a da njegovi članovi budu psiholozi, sociolozi, vaspitači i nastavnici svih relevantnih usmerenja.

Po donošenju Uredbe, evropske institucije se više nisu bavile darovitom decom, već je obrazovna podrška prepuštena nacionalnim institucijama. Gde su darovita deca i njihove potrebe u projekcijama razvoja obrazovanja? Sledeći dokument koji zaslužuje pažnju jeste *Obrazovanje u Evropi: različiti sistemi, zajednički ciljevi za 2010. godinu* koji je donela Evropska komisija (Evropska komisija, 2005). Razvoj obrazovanja do 2010. godine zasnovan je na uverenju da obrazovanje postaje jedan od odlučujućih faktora ekonomskog i društvenog razvoja u svetu. Zajednički strateški ciljevi obrazovanja u zemljama Evropske unije jesu: poboljšanje kvaliteta i efikasnosti obrazovnih sistema u svetlu novih zahteva društva koje uči i izmenjenih modela nastave i učenja; dostupnost sistema obrazovanja svima u svetlu vodećeg principa doživotnog učenja, podsticanje mogućnosti za zapošljavanje i profesionalni razvoj i aktivan društveni život i otvaranje evropskog sistema obrazovanja prema drugim svetskim regionima u svetlu osnovne potrebe da se podstakne relevantnost obrazovanja za rad i društveni život i da se odgovori izazovima koji proizilaze iz globalizacije.

Prema navedenom dokumentu, u okviru poboljšanja kvaliteta i efikasnosti obrazovnih sistema u zemljama Evropske unije treba da se omogući svima da ovladaju bazičnim veštinama, uključujući i one manje napredne, one sa posebnim potrebama, one koji zbog školskog neuspeha napuštaju dalje školovanje i odrasle. Bazične veštine pored računanja i pismenosti uključuju stavove, verovanja i znanja, i bazične kompetencije u oblasti nauke, stranih jezika, upotrebe informaciono-komunikacione tehnologije i tehnologije uopšte, učenje učenja, socijalnih veština, preduzetništva i onoga što se može nazvati opštom kulturom. Preporučuje se nastava koja je »orijentisana ka učeniku« koja uzima u obzir različitosti u stilovima učenja i pedagoškim potrebama učeničke populacije, gde se mogu naći i daroviti učenici. Ključne stvari na koje treba obratiti pažnju jesu stvaranje otvorene sredine za učenje saobrazno sposobnostima i promovisanje modela učenja za sve. Traži se promovisanje smisla za inicijativu i kreativnost u sistemu obrazovanja. U celini, perspektive obrazovnog tretmana darovitih nalaze se u okviru mogućnosti i preporuka za obrazovanje svih građana Evrope.

Propisi i preporuke o obrazovanju darovitih u Srbiji

Posebna obrazovna podrška za darovite učenike i za podsticanje razvoja talenata i kreativnosti učenika javlja se sedamdesetih godina prošlog veka u

osnovnim i srednjim školama u Srbiji. U osnovi nastavnog plana i programa jeste ideologija »jednake mogućnosti za sve«, ali se ona relativizira na taj način što se, pored regularnih i obaveznih, pojavljuju novi sadržaji i aktivnosti i ne očekuju jednaki rezultati od svih. Razlike u postignuću učenika prihvataju se kao realnost već od osnovne škole, deca se podstiču na takmičenja koja se organizuju od školskog do saveznog nivoa, a najbolji učenici nagrađuju. U školama se prema mogućnostima organizuju brojne sekcije za vannastavne i vanškolske aktivnosti za zainteresovane učenike. Sledeći korak jeste obavezno organizovanje dodatnog rada u osnovnim i srednjim školama, gde učenici sa višim kapacitetima mogu da proširuju svoja znanja. Pojavljuju se posebne srednje škole za talentovane (kao što je matematička gimnazija). Dopušta se mogućnost preskakanja razreda i ranijeg upisa u naredni nivo obrazovanja. Na ovaj način u školskoj praksi prisutni su izdvajanje, ubrzavanje i obogaćivanje.

Zatečeno stanje stvari sa posebnom obrazovnom podrškom za darovite krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina u Srbiji bilo je zadovoljavajuće, bar na nivou zakonske i školske regulative. Raniji polazak u školu moguć je za učenike koji imaju potrebna predznanja i odgovarajući stepen psihofizičke i socijalne zrelosti. Ubrzano školovanje ostvaruje se završavanjem dva razreda u toku jedne školske godine i ova mogućnost može se iskoristiti dva puta u osnovnoj i dva puta u srednjoj školi. Moguće je školovanje u posebnim školama i odeljenjima za učenike sa posebnim talentima u određenim oblastima kao što su matematika, jezik, prirodne nauke. Direktnu obrazovnu podršku za darovite učenike u običnim školama predstavlja dodatni rad, koji je usmeren prema učenicima sa visokim sposobnostima i znanjima u datoj oblasti. Slobodne aktivnosti namenjene su zainteresovanim učenicima, bez obzira na njihovo postignuće u školi, što treba da koriguje ograničavajući uticaj školskog uspeha prilikom selekcije učenika za učešće u ovim programima.

Društvena podrška darovitosti reguliše se *Programom aktivnosti za uspostavljanje i dalji razvoj sistema rada s obdarenim i talentovanim učenicima i studentima* (1988). Dokument su sačinili Republički zavod za unapređivanje vaspitanja i obrazovanja, Prosvetni savet SR Srbije i Republički komitet za obrazovanje i fizičku kulturu, sa ciljem da se obezbedi koordinacija postojeće obrazovne podrške za darovite i talentovane u školi i izvan nje, kao i da se ta podrška smesti u širu društvenu podršku kadrovima koji obećavaju i koji bi angažovanjem na odgovarajućim radnim mestima iskoristili svoje mogućnosti i istovremeno značajno doprineli našem društvenom razvoju. *Program* se sastoji iz četiri dela: uspostavljanje i dalje usavršavanje sistema rada; razrada praktičnih rešenja; naučno-istraživački i stručni rad i preduzimanje širih društvenih mera i akcija za obezbeđivanje neophodnih uslova za rad. U prvom delu, koji se odnosi na uspostavljanje sistema rada, ponuđena je koncepcijska orijentacija i oblici organizacije rada. U razradi praktičnih rešenja za rad s obdarenim govori se o identifikaciji

i praćenju obdarenih učenika, o dogradnji sistema podsticanja učenika za izuzetan uspeh u školskom učenju i vladanju i kadrovskom jačanju pedagoško-psihološke službe u školama.

Program podrške za darovite sadrži predloge o preduzimanju širih društvenih mera i akcija za obezbeđivanje neophodnih uslova za rad s obdarenim i talentovanim učenicima i studentima koji uključuju: obezbeđivanje materijalne osnove za rad s odarenima (redovna delatnost, oprema, pristup učenika odgovarajućim izvorima informacija – literaturi, opremljenost kabineta za praktične aktivnosti, finansijska sredstva za izvanškolske aktivnosti), primenu Društvenog dogovora o obezbeđivanju uslova za razvoj talentovanih učenika i studenata, zadatke radnih organizacija u radu s obdarenim učenicima i studentima, dograđivanje društvenih dogovora o zapošljavanju, osposobljavanju budućih nastavnika i za rad s obdarenim i talentovanim u toku obrazovanja u školama i na fakultetima, stručno usavršavanje nastavnika i stručnih saradnika za rad s obdarenim i talentovanim učenicima, izbor i stimulisanje nastavnika za rad s obdarenim i talentovanim i formiranju koordinacionih tela za organizovano praćenje i usmeravanje rada s obdarenim učenicima i studentima.

Realizaciju Programa rada s darovitim i talentovanim učenicima i studentima i većinu planiranih aktivnosti nisu dozvolile velike i vrlo nepovoljne društvene promene. U poslednjoj deceniji dvadesetog veka škole u Srbiji bile su sve siromašnije, nastavnici sve manje motivisani da rade, a obavezna ponuda u okviru državnog obrazovnog sistema za decu i mlade sve siromašnija. U ovakvim uslovima, 2001. godine, započela je reforma obrazovnog sistema koja je bila zamišljena u tri faze. U okviru prve faze našle su se decentralizacija i demokratizacija koja je postavljena kao osnovni pravac razvoja i cilj promena. Druga faza, koja obuhvata reformu kurikuluma, započinje 2003. godine i treba da traje više godina. U okviru strukture i organizacije sistema obrazovanja pominje se mogućnost ubrzanog napredovanja darovitih učenika i preporučuje da se ovo pitanje reguliše zakonom. U okviru planova za treću fazu reforme, u delu o društvenom partnerstvu, privatnim i specijalizovanim školama, istaknuta je neophodnost razvoja novih specijalizovanih škola koje treba da izađu u susret potrebama tržišta rada i omogućće popunjavanje vakuuma između opštih i stručnih znanja (Maksić i Đurišić-Bojanović, 2003).

Kako je planirano, donet je *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (2003, 2004). Izdvajamo članove koji se mogu primeniti na darovite učenike odnosno na podsticanje razvoja talenata i kreativnosti učenika. Lica sa posebnim sposobnostima imaju pravo na obrazovanje i vaspitanje koje uvažava njihove posebne obrazovne i vaspitne potrebe. Takođe, Zakon podržava postojanje specijalizovanih gimnazija i mogućnost izvođenja oglada radi ispitivanja novih sadržaja programa obrazovanja i vaspitanja i organizacionih novina, a predviđen je i raniji upis u školu. U celini, ovo znači da su garantovani svi osnovni

oblici posebne obrazovne podrške za darovite, kojih je bilo i ranije u našoj sredini. Međutim, obrazovanje darovitih smešta se u okvir većeg uvažavanja individualnih kapaciteta i potreba svih učenika. Na taj način izbor strategije za podršku razvoju darovitosti vraća se na staru, početnu i još uvek neprevaziđenu dilemu o istovremenom podržavanju jednakosti i izuzetnosti u školi. Podsticajan obrazovni koncept za sve podrazumeva kurikulum diferenciran u pogledu nastavnih sadržaja, metoda, ocenjivanja i standarda vezanih za ishode, što bi zahtevalo dalji rad na regulativi i uslovima za njenu primenu (Maksić i Đurišić-Bojanović, 2004).

Mogućnosti da daroviti učenici dobiju odgovarajuću podršku u školi zavise od stručne osposobljenosti njihovih nastavnika. *Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika* (2005) određuje standarde koje nastavnik treba da zadovolji kako bi uspešno radio u školi. Nastavnik, vaspitač i stručni saradnik treba da znaju da: kreiraju podsticajnu sredinu za učenje i razvoj; prilagođavaju zahteve razvojem nivoima dece i stilovima učenja dece; primenjuju individualni pristup deci u procesu obrazovno-vaspitanog rada; prate individualni razvoj i napredovanje učenika; podržavaju inicijativu učenika, motivaciju za rad i spontano stvaralačko izražavanje; uvažavaju inicijativu i slobodu iskazivanja misli, stavova i uverenja kod učenika; poznaju različite oblike saradnje sa porodicom radi obezbeđivanja podrške razvoju učenika; i saraduju u organizovanju predstavljanja različitih oblika učeničkog stvaralaštva. Od stručnih saradnika se još traži da znaju da identifikuju talentovane učenike. Program za sticanje licence sadrži određeni broj pitanja u vezi sa razvojem sposobnosti, talenata i kreativnosti učenika: razvijanje sposobnosti učenika u procesu nastave; individualizovana i diferencirana nastava; metodika razvijanja intelektualnih i drugih sposobnosti; razvoj stvaralačkog mišljenja i rad sa obdarenom decom; propisi iz oblasti obrazovanja i vaspitanja koji se odnose na posebne obrazovne potrebe lica sa posebnim sposobnostima i mogućnost bržeg napredovanja.

U Pravilniku o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika daroviti učenici se pominju kao posebna kategorija kod uputstava o radu stručnih saradnika koji treba da znaju da ih identifikuju i rade na stvaranju podsticajne sredine za njihov razvoj zajedno sa nastavnicima. Opredeljenje da se podržava spontano stvaralačko izražavanje učenika koje predstavlja zadatak svih zaposlenih u školi može se smatrati indikatorom pasivnog odnosa prema kreativnosti. S druge strane, ovakav stav može biti posledica realne procene mogućnosti škole, nastave i školskog učenja da budu prokreativni, da podstiču razvoj kreativnog mišljenja i izražavanja učenika. Moglo bi se reći da su i ovde prisutne dileme oko prirode kreativnosti i adekvatne podrške za njen razvoj. U svakom slučaju, da bi nastavnici bili u stanju da podrže optimalni razvoj talenta i kreativnosti učenika neophodno je da njihovo bazično obrazovanje sadrži posebne programe o darovitosti, da se neprekidno stručno usavršavaju u ovoj oblasti u toku svoga

rada, kao i da u praksi imaju mogućnost slobodnog izbora da se opredele za rad sa određenom kategorijom učenika prema svojim afinitetima i kapacitetima (Maksić i Đurišić-Bojanović, 2005).

Zaključak

Daroviti učenici izazivaju pažnju javnosti zbog društvenog značaja koji mogu imati kada stignu u sferu rada i postanu nosioci društvenog razvoja, a na osnovu pretpostavke o njihovim specifičnim obrazovnim potrebama razvijena je posebna podrška u školi. Za podršku razvoju talentovanih najviše se zalažu specijalizovane organizacije koje su osnovane sa tim ciljem. Na osnovu analize dokumenata koje su donele relevantne međunarodne organizacije koje imaju uticaj na obrazovanje može se reći da oni dozvoljavaju posebnu podršku darovitoj grupi kroz uvažavanje individualnih razlika u obrazovanju, samo pod uslovom da nije na račun nekih drugih grupa. Ciljevi obrazovanja Evropske unije za period 2001–2010. godina jesu: učenje saobrazno sposobnostima, promovisanje fleksibilnijeg modela učenja, učenje atraktivnije za pojedinca, što se postiže time da je ono što se uči značajno i relevantno. U prvoj deceniji trećeg milenijuma potrebe darovitih izjednačavaju se sa individualnim potrebama svih učenika i traže obrazovanje u skladu sa njihovim mogućnostima, bez obzira kolike su one. Demokratizacija obrazovanja insistira na podsticanju i angažovanju »najboljih strana« svakog pojedinca. Ostaje da se vidi koliko će škola odgovoriti ovom izazovu.

Napomena: Članak predstavlja rezultat rada na projektu 1429 čiju realizaciju finansira Ministarstvo nauke i zaštite životne sredine Republike Srbije (2002–2005).

Literatura:

1. Council of Europe (1991): Support for gifted children and adolescents, *Newsletter/ Faits Nouveaux*, 4, 3–4;
2. Council of Europe Recommendations (1996), *ECHA News*, 10 (1), 9;
3. Đorđević, B., Maksić, S. (2005): Podsticanje talenata i kreativnosti mladih: izazov savremenom svetu, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 37 (1), 125–147;
4. Evropska komisija (2005): Obrazovanje u Evropi: različiti sistemi, zajednički ciljevi za 2010. godinu, *Pedagogija*, 60 (2), 256–271;
5. Kitano, M. & Kirby, D. (1986): *Gifted education, A comprehensive View*. Boston: Little Brown & Company;

-
6. Maksić, S. (1998): Društvena podrška darovitosti, *Zbornik 4* (15–32). Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača;
 7. Maksić, S., Đurišić-Bojanović, M. (2003): Obrazovna podrška za darovite učenike u kontekstu demokratizacije obrazovanja, *Zbornik 9, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa »Mesto darovitih u kurikularnoj reformi«* (86–96). Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača;
 8. Maksić, S., Đurišić-Bojanović, M. (2004): Jednakost i izuzetnost u obrazovanju, *Zbornik 10, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa »Strategije podsticanja darovitosti«* (101–111). Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača;
 9. Maksić, S., Đurišić-Bojanović, M. (2005): Licenca za rad nastavnika sa darovitim učenicima, *Zbornik 11, Radovi sa međunarodnog naučnog skupa »Strategije podsticanja darovitosti«*. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača (u štampi);
 10. Pravilnik o dozvoli za rad nastavnika, vaspitača i stručnih saradnika (2005), *Službeni glasnik RS*, br. 22, 4–16;
 11. *Programom aktivnosti za uspostavljanje i dalji razvoj sistema rada s obdarenim i talentovanim učenicima i studentima* (1988). Beograd: Ministarstvo prosvete R Srbije;
 12. Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2003), *Službeni glasnik RS*, br. 62 i 64;
 13. Zakon o izmenama i dopunama Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (2004), *Službeni glasnik RS*, br. 58, 3–9.

INTERNATIONAL REGULATION ON SUPPORTING GIFTED CHILDREN IN EDUCATION

Summary: *Continual social care for the gifted among the young people includes support of development of their talents with a social interest and demands changing of the school in order to allow expressing and development of creativity from the early age. Social interest for the gifted individuals is clear and it tends towards maximising their development and engagement, whereas the individual plan has got a more complex situation and more suitable are the aim of an optimal development and engagement of talents that a particular child owes. Analysis of documents of relevant international institutions such as the World Council for Gifted and Talented Children, European Council and European Commission for Gifted Children and Development of Education and development of education in the first decade of the third millennium, confirm dilemmas on this issue. Proposals go from clear definition of category of gifted children and demands for special educational support for them and demand for improving quality of education opportunities for everybody. Changes in our education follow common trends, so support of development of gifted individuals is within the frame of giving support to development of abilities, talents and creativity of all students.*

Key words: *gifted, education, support, international organisations, documents.*

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ПРАВИЛА ПОДДЕРЖКИ В ОБРАЗОВАНИИ ОДАРЕННЫХ ДЕТЕЙ

Резюме: Непрерывная общественная забота об одаренных детях среди младших школьников учитывает поддержку их таланта, к которому существует общий интерес, требует реформы школы, чтобы способствовать выявлению и развитию творчества с самого раннего возраста. Общественный интерес к одаренным детям весьма понятен, он стремится к их максимальному развитию и вовлечению в работу. На индивидуальном же плане, обстановка является более сложной, целью становится оптимальное развитие и вовлечение в работу того таланта, которым ребенок обладает. Наличие дилеммы по поводу этого вопроса подтверждает анализ документов, содержащих сведения в связи с одаренными и талантливими детьми и развитием образования в первом десятилетии третьего тысячелетия, которые приняли релевантные международные организации как Мировой Совет для одаренных и талантливых детей, Европейский Совет и Европейская комиссия. Рекомендации охватывают как ясное определение категории одаренных школьников и требование их особой образовательной поддержки так и претензии на повышение качества образования всех учащихся. Вслед за общими тенденциями, изменения в нашем образовании оказывают всемерную поддержку как развитию одаренных детей, так и развитию способностей, таланта и творчества всех учащихся.

Ключевые слова: одаренные дети, образование, поддержка, международные организации, документы.